

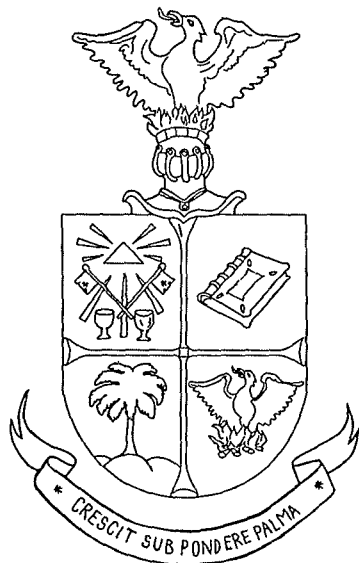
DE IURIS PERITORUM MERITIS 11.

60

STUDIA IN HONOREM
PÉTER MISKOLCZI-BODNÁR

Szerkesztették:

Homicskó Árpád Olivér – Szuchy Róbert

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Budapest, 2017

Szerzők:

*Barta Judit, Barzó Tímea, Hugh Beale, Bodzasi Balázs, Boóc Ádám, Burián László,
Csák Csilla, Csécsy György, Csehi Zoltán, Cservák Csaba, Csöndes Mónika,
Darázs Lénárd, Domokos Andrea, Zombor Ercsey, Fábián Ferenc, Földi András,
Gellén Klára, Görög Márta, Grad-Gyenge Anikó, Gyulai-Schmidt Andrea, Hajnal Zsolt,
Harmathy Attila, Harsányi Gyöngyi, Homicskó Árpád Olivér, Hornyák Zsófia,
Kecskés László, Kenderes György, **Kengyel Miklós** Katarina Kirstova, Kisfaludi András,
Kónya Katalin, Kovács Péter, Lenkovics Barnabás, Leszkoven László,
Lévayné Fazekas Judit, Lévay Miklós, Miskolczi-Bodnár Éva, Ifj. Miskolczi-Bodnár Péter,
Nochta Tibor, Papp Tekla, Prugberger Tamás, Rixer Ádám, Sándor István,
Sárközy Tamás, Stipta István, Szabó István, Szalma József, Szikora Veronika,
Szuchy Róbert, Tóth Tihamér, Ujváriné Antal Edit, Varga Nelli, Vékás Lajos,
Emőd Veress, Zavodnyik József*

Szerkesztették:

Homicskó Árpád Olivér - Szuchy Róbert

A kötetet szakmailag lektorálta:

Szalma József

A szöveget gondozta:

Lakos Zsuzsanna

© Szerzők, 2017

ISSN 1789-0896

ISBN 978-963-9808-80-5

Kiadja: A Károli Gáspár Református Egyetem

Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Törő Csaba, dékán

JOGESETEK AZ ELSŐ MAGYAR KARTELLTÖRVÉNY GYAKORLATÁBÓL (1931)

1. Prológus

Napjainkban néha már meglepetést okoz, hogy az állam korábban nem lépett fel olyan szigorúan a kartellekkel szemben, mint a XX. század második felétől. Pedig ez szinte természetes, hiszen a kartellek magánjogi jogviszonyok, amelyekbe az állam főszabályként nem avatkozik be. S a magánjog egyes részterületein belül is talán a kötelmi jog az, ahol a legkorlátozottabb az állami beavatkozás lehetősége, a *szereződési szabadság* a XVIII. században kialakuló modern polgári jog egyik legfontosabb alapelve lett. A gazdasági verseny a piaci szereplők általi korlátozása (szabályozása) pedig általában szerződésekkel történt, a kartellek létesítése is a magánjog eme területéhez kapcsolódott. Így igazából az volt a kényes kérdés, hogy ezekbe a viszonyokba mikor lehet beavatkozni, az állam mikor korlátozhatja a szerződési szabadság elvét. Az egyes kötelmi viszonyok mikor hatnak ki a szerződő feleken kívüli személyekre oly mértékben, amelyre már azt mondhatjuk, hogy közérdeket sért.

A kartellszerződéseknél nem kétséges, hogy a szerződő feleken kívüli személyi körre is jelentős kihatással voltak. A szerződő feleknek (a kartell tagjainak) általában előnyt hozott, de ha valahol előny keletkezett, akkor valakinek hátrányt is el kellett szenvednie. Ezek pedig általában a szerződő feleken kívüli személyek voltak. Vagyis olyan szerződésekről volt szó, amelyben a szerződést kötők, az abban részt nem vevőknek okoztak hátrányt. Nem megalapozatlan vélemény, hogy az ilyen szerződéseket generálisan tiltani kell.

A szerződési szabadság elvéből kiindulva azonban az sem lehet meglepő, hogy a kartellek létesítését kezdetben egyáltalán nem tiltották. És amikor az első állami kartellszabályozások megjelentek, még *azok sem a teljes tilalomból indultak ki, csak a gazdasági versenybe történő indokolatlanul erős beavatkozást tiltották*. Vagyis a gazdasági verseny piaci szereplők általi korlátozásának lehettek olyan esetei, amelyek nem sértettek közérdeket. Világos példával élve, egy termék gyártói összefognak, hogy az addigi piaci árnál drágábban adják azt. Aki vásárol nem részese a szerződésnek, viszont kár éri, hiszen a mások által kötött szerződés következtében drágábban jut hozzá az adott termékhez. Igen, de elképzelhető, hogy a jelentős túltermelés miatt a piaci ár alacsonyabb a reális árnál, s ha a kartell csak az utóbbit érvényesíti, akkor nem sért közérdeket.

A XX. század első felének kartellszabályozására pedig az a jellemző, hogy az állami beavatkozás gazdasági krízisidőszakokban jelent meg, illetve erősödött fel. A XX. századi magyar gazdaságfejlődésben ilyen krízisidőszakot okozott az első világháború elvesztése és a trianoni békeszerződés, amely nyomán meg is jelentek versenyszabályozó törvények

1 PhD egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem

(árdrágítás,² tisztességtelen verseny).³ A kartellek állami szabályozását azonban csak a következő krízisidőszak, az 1929-ben kirobbant gazdasági világválság váltotta ki. Ennek nyomán született meg *a gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról szóló 1931. évi XX. törvénycikk*. Így az előző bekezdés végén említett példa nem is alaptalan, hiszen egy túltermelési válság alakult ki, ahol az árak sok esetben mélyen a költségek alá szorultak. Kérdés, hogy ebben az esetben is teljes kartelltilalmat kell elrendelni, hiszen egyes piaci szereplők megszűnésével is helyreállhat a gazdasági egyensúly. 1931-ben azonban az országgyűlés nem erre az álláspontra helyezkedett, hanem *különbséget tett az indokolt és indokolatlan mértékű piaci beavatkozás között, s csak az utóbbit tiltotta*.

A felállításra kerülő kartellfelügyeleti szervekre így két jelentős feladat hárult. Egyrészt *nyilvántartást kellett vezetni a kartellekről*, másrészt *meg kellett róluk állapítani, hogy a piaci viszonyokba történő beavatkozás az indokolt mértéket nem haladja-e meg?*

Az első említett feladatot, a kartellek nyilvántartását, a bejelentési kötelezettség előírásával lehetett elérni. A nyilvántartás vezetése közigazgatási feladat volt, amellyel a törvény a közigazgatási minisztert bízta meg.⁴ A bejelentési kötelezettség elmulasztása már önmagában bírságot vont maga után, amelyet egy közigazgatási határozattal a miniszter is megállapíthatott volna, de a törvény ezt a hatáskört a rendes bírósághoz delegálta. A miniszter csak a kereset benyújtására kapott jogot, amelyet utasítására a kir. kincstári jogügyi igazgatóság tett meg.

A második feladatot, vagyis annak megállapítását, hogy a szabályosan létrehozott kartellek a gazdasági versenyt indokolt, vagy netán indokolatlan mértékben korlátozzák (szabályozzák), a törvény által ekkor felállított Kartellbíróság hatáskörébe utalták. Jelentős előzetes szakértői szerepe volt azonban a szintén az 1931. évi XX. törvénycikkkel felállított Kartellbizottságnak is. Az eljárás megindítása (a kereset benyújtása) az előző esethez hasonlóan itt is a miniszter utasítására, a kir. kincstári jogügyi igazgatóság által történt.

2. A látencia problémája

Az előző pontban láthattuk, hogy mind a bejelentési kötelezettség megsértése miatti bírságolás, mind a bejelentett kartellek szabálytalan működése miatti eljárás az illetékes miniszter kezdeményezésére (utasítására) indulhatott meg. A közigazgatási szervek viszont két módon indíthatják meg eljárásukat: hivatalból, vagy kérelemre. Ha a közigazgatási

2 Az árdrágító visszaélésekről szóló 1920. évi XV. törvénycikk.

3 A tisztességtelen versenyről szóló 1923. évi V. törvénycikk.

4 1931. évi XX. törvénycikk 2.§ (1) bekezdés. A kormányzati struktúra már ebben az időben is gyakran változott, a törvény elfogadásakor valójában maga a közigazgatási miniszter állás is betöltetlen volt, így már a lelegején egy másik minisztert (a kereskedelemügyi minisztert) kellett ideiglenesen megbízni a feladatok ellátásával [1931. évi XX. törvénycikk 19.§]. Ez a helyettesítés 1935-ig fennmaradt, amikor is a kereskedelemügyi miniszter feladatait két újonnan szervezett miniszteri tisztség (iparügyi miniszter, illetőleg kereskedelmi- és közlekedési miniszter) között osztották meg [1935. VII. törvénycikk 2.§]. A törvény a feladatok pontos megosztását a minisztérium hatáskörébe utalta, amely rendeletében a kartellfelügyeleti feladatok ellátását az iparügyi miniszterhez utalta [7.500/1935. ME. sz. rendelet 2.§ 7. pont].

hatóságnak *egyes ügyekben hivatalból vizsgálódnia kell, akkor a jogsértő esetek nagyobb arányban kerülnek a látókörébe.* A közigazgatási eljárás kodifikációja viszont 1931-ben még elég messze állt a befejezettség állapotától, s *az eljárás megindítására vonatkozó szabályok sem voltak pontosan tisztázva.* A kartelltvörvény is több esetben nyitva hagyta a kérdést, vajon a közigazgatási szerveknek (a miniszternek) egyes határcikereikben hivatalból kell eljárnia, vagy csak kérelemre teheti meg.

Az első tárgyalt esetkörre vonatkozóan (kartellek kötelező bejelentése) valamiféle felderítő szervet nem hoztak létre, így azt hivatalból nem vizsgálták, hogy a gazdasági életben nincsenek-e olyan kartellek, amelyeket nem jelentettek be. Ilyen irányú vizsgálódás csak akkor indult, ha ezt valaki a minisztériumban bejelentette. Vagyis a versenyjogi szempontból érdekes esetekben (a szerződés kartellt hozott-e létre vagy nem), csak véletlenszerűen keletkeztek ügyek.

A második esetkörben (a hivatalosan bejelentett kartellek működésének tartalmi vizsgálata) az első felvetődő kérdés az volt, hogy ha egy kartellszerződést benyújtanak a minisztériumba, vajon annak tartalmát hivatalból meg kell vizsgálni, vagy csak be kell tenni az irattárba és akkor elővenni, ha valaki panasszal él az ügyben. Erre vonatkozóan a szakirodalomban egymásnak ellentmondó álláspontokat is találunk, volt, aki szerint a szerződéseket benyújtások után a minisztériumnak hivatalból meg kellett vizsgálni,⁵ mások szerint nem.⁶ Egyet biztosan állíthatunk, hogy a benyújtásra rendelkezésre álló 15 napos határidő betartását a minisztérium hivatalból vizsgálta, a tartalmi vizsgálatnál (vajon a kartell nem valósít-e meg indokolatlan mértékű piaci beavatkozást) már nem ilyen egyértelmű a helyzet. A Kartelbizottság működésének részletszabályait megállapító kormányrendelet azonban a bizottság működésénél kimondta a hivatalból történő eljárást,⁷ így valamivel tisztább volt a helyzet. A fennmaradt levéltári anyagok hiányossága miatt nehéz megállapítani, vajon a bizottság egy-egy évben pontosan hány kartellt vont vizsgálat alá, de egy durva becsléssel kimondható, hogy száznál mindenképpen többet. Mivel a bejegyzett kartellek száma 300 körüli volt, ez azt jelentette, hogy évente ezek harmadát-felét megvizsgálta.

3. A kartell léte – nem léte

3.1. A vizsgált ügyek jellemzői

Mint a Prológusban említettem, a vizsgált jogesetek első csoportját a bejelentési kötelezettség elmulasztásából eredő jogviták alkotják. Ezek vagy azért indulhattak, mert a

5 „A törvény ugyan kifejezett rendelkezést nem tartalmaz arra nézve, hogy a kereskedelemiügyi miniszternek kötelezettsége volna a bemutatott okiratok tartalmát átvizsgálni (...) s káros magatartás folytán az eljárást hivatalból megindítani. (...) a felügyelt és a felügyelő hatóság statuálása már önmagába foglalja mindezt a kötelezettséget.” [Dr. Dobrovics Károly: *A kartellek helyzete és működése Magyarországon.* Budapest: Hellas-nyomda rt., 1934. 144.]

6 „A közgazdasági minisztériumhoz bemutatott katelmegállapodások sem képezik a minisztérium részéről ellenőrzés tárgyát.” [Dr. Ranschburg Nándor: *Karteljog (Kartellszervezet).* Budapest: Iparjogvédelmi Egyesület kiadása, 1931. 89.]

7 5382/1931. ME. sz. rendelet 4.§ (1) bek.

létrehozott kartellt nem jelentették be, vagy bejelentették ugyan, de a törvény által előírt tizenöt napos határidőből kicsúsztak. Az első esetben védekezni csak azzal lehetett, hogy az adott szerződés nem hozott létre kartellt. A törvény pontos szövegét idézve: az nem „*a gazdasági versenyt korlátozó vagy a versenyt más módon szabályozó*”⁸ szerződés volt. Ez egy igazi versenyjogi probléma. A második esetkörnek különösebb versenyjogi specialitása nincs, hiszen ott a szerződés megkötésének időpontjáról folyt a vita, ami egy általános kötelmi jogi kérdés. A felek ugyanis a szerződést a legtöbb esetben nem egyszerre írták alá, hanem a szöveg véglegesítése után körbeküldték azt, s az utolsó aláírás napokkal, esetleg hetekkel később történt meg, mint a szerződés dátuma.

A látencia kapcsán elmondottak után talán nem meglepő, hogy a levéltári anyagok között fellelt legtöbb bírságotlasi ügy ezen utóbbi ok, a bejelentési határidőből történő kicsúszás miatt indult. Mint szó volt róla, a kartellszerződések miniszteriumba történő beküldésekor a határidő betartását minden egyes esetben ellenőrizték, a bejelentést elmulasztó kartellek felderítésére azonban nem hoztak létre semmilyen szervet. Ilyen ügyek akkor keletkeztek, ha más üggyhöz kapcsolódóan észlelték, vagy valaki bejelentette azt. De azért voltak ilyen esetek, s mivel versenyjogi szempontból ezek relevánsak, ebből a körből tekintünk át néhányat. A bíróság előtt tehát az alperes azzal védekezett, hogy a létrejött szerveződés nem kartell, nem a gazdasági versenyt korlátozó (szabályozó) szerződésről van szó.

3.2. Az izzólámpa gyártókkal szembeni eljárás

1935 elején négy izzólámpagyártó cég – az árak indokolatlan letörésére hivatkozva – körlevelet intézett a forgalmazókhöz, amelyben termékeikre minimális kiskereskedelmi árat határoztak meg.⁹ A levelet pedig az alábbi mondattal zárták: „*Csak, ha az Ön elsőrangú érdekét képező ezen minimális árat betartani és betartatni szíveskedik, áll módunkban az egyenlő elbánás elve alapján a zavartalan szállítást biztosítani (...)*”¹⁰ A mondat elég világosan az elszigetelésre (a piacról történő kiszorításra) utalt, hiszen a szállítások leállítására esetén a forgalmazók nem jutnak áruhoz, már ha a kartellben részt vevők a piac egészét kézben tartják. Persze, ha a piacra nincs meghatározó befolyásuk, akkor a megállapodásuk nem is alkalmas a gazdasági verseny korlátozására, befolyásolására, vagyis a szerveződés nem is kartell. Azonban kiindulnunk abból kell, hogy az elszigetelés a kartellek jellemző szankcióformája volt.

Mivel a törvény az írásba foglalási és bejelentési kötelezettségnél a szerződésnél tágabb fogalmat használt („megállapodás, vagy határozat”),¹¹ az izzólámpa gyártók által kibocsátott körlevél ide volt vonható.

Első látásra megalapozott a kartellgyanú, hiszen árszabályozást, s hozzá kapcsolódóan konkrét szankcióval történő fenyegetést tapasztalhatunk. Az eljárásban azonban

8 1931. évi XX. törvénycikk 1.§.

9 A körlevél szövege a Kartellbizottság 1937. május 5-i ülésének anyagai között található meg. (MNL K-184; Tételszám: 41; Alapszám: 86.293; Iktatókönyvi szám: 86.726)

10 Az izzólámpa gyártók körlevele (3) bek.

11 1931. évi XX. tc. 1.§

mégis egységesebb döntés született, a bíróság első és másodfokon egyaránt elutasította a kincstári jogügyi igazgatóság keresetét.¹²

Az első fokon eljáró budapesti királyi törvényszék állásfoglalást kért a Rádió, Vilamossági Kereskedők és Kisiparosok Országos Egyesületétől.¹³ Az egyesület a gyártók esetleges összefogásával egyetértett, amit a viszonteladók körének túlzott kibővülésével és az ezzel együtt járó, a termelést gazdaságtalanná tevő piaci árletöréssel indokolt. Ugyanakkor a megértő álláspont mellett a tényhelyzetet nem tekintette kartellnek, amelyet elsősorban azzal támasztott alá, hogy a körlevél kibocsátása óta újabb 20%-kal csökkentek az árak, mert valójában szankciókat nem alkalmaztak. Említésre érdemes még az egyesület állásfoglalásának alábbi mondata is: „Nincsen tudomásunk arról, hogy a XX/ alattiban megjelölt izzólámpa gyárak között bárminemű megállapodás létesült volna az árak tekintetében.”¹⁴ Ebből az vezethető le, hogy az egyesület a körlevelet nem tekintette kartell megállapodásnak, pedig, mint láthattuk, a jogügyi igazgatóság emiatt indított eljárást.

A törvényszék végzését a bekért állásfoglalás és az érintettek meghallgatása alapján hozta meg. A lényeges érv itt is a körlevél kibocsátása utáni árcsökkenés volt, ami az I. fokú tárgyalás idejére már nem is 20, hanem 40%-os volt.¹⁵ Ez nyilvánvalóan azt jelentette, hogy a ajánlott árat maguk a körlevél aláíró sem tartották be. Így a bíróság a körlevelet nem valamiféle nyomásgyakorlásnak, hanem csupán kérésnek tekintette.¹⁶ A végzés külön megemlíti a körlevél fentebb említett elszigetelésre utaló mondatát, de a körülményekből arra következtet, hogy ez nem tekinthető tényleges nyomásgyakorlásnak.¹⁷

A jogügyi igazgatóság által benyújtott felfolyamodást követően az ítélőtábla még a Kartelbizottság szakvéleményét is bekérte. A törvényszék ezt nem tette, amivel valószínűleg az eljárás elhúzódását akarta elkerülni. A bizottság válaszát az ítélőtábla is csak több mint egy év elteltével kapta meg,¹⁸ így az eljárás bő két évig húzódott. A Kartelbizottság szakvéleménye megerősítette a törvényszék álláspontját. Véleményében még egy lényegi

12 Budapesti királyi törvényszék Cg 37.152/1936/11. sz. végzés (2) bek.; Budapesti királyi ítélőtábla P. VI. 3435/1936/24. sz. végzés (2) bek.

13 Az egyesület állásfoglalásának szövege a Kartelbizottság 1937. május 5-i ülésének anyagai között található meg. (MNL K-184; Tételszám: 41; Alapszám: 86.293; Iktatókönyvi szám: 86.726)

14 Az egyesület állásfoglalásának (6) bekezdése.

15 Budapesti királyi törvényszék Cg 37.152/1936/11. sz. végzés (5) bek.

16 „A kir. törvényszék tekintettel arra, hogy panaszoltak a XX. alattiban csak kéressel fordultak vevőikhez azíránt (...)” [Budapesti királyi törvényszék Cg 37.152/1936/11. sz. végzés (7) bek.].

17 „A körlevél azon kitételeiből, hogy csak az abban közölt árak betartása mellett áll módjukban az egyenlő elbánás elve alapján a zavartalan szállítást biztosítani és az érdekeket kellőképpen megvédeni, a kir. törvényszék nem látja megállapíthatónak az árak forgalmának és áralakulásának tekintetében kötött versenykorlátozást, mert a körlevél semmiféle szankciót nem tartalmazott, és annak hiányában sem a szakmán belül, sem az azon kívül álló cégek az izzólámpagyártásnál javasolt árakat meg nem tartották.” [Budapesti királyi törvényszék Cg 37.152/1936/11. sz. végzés (7) bek.].

18 Az ítélőtábla megkeresésén 1936. március 19-i dátum szerepel, a Kartelbizottság viszont csak az 1937. május 5-i ülésén vette napirendre az ügyet. [A feljegyzések a Kartelbizottság 1937. május 5-i ülésének anyagai között található meg. (MNL K-184; Tételszám: 41; Alapszám: 86.293; Iktatókönyvi szám: 86.726)]

új körülményre is utal, amely szerint a körlevél aláíróinak piaci részesedése olyan alacsony, hogy nem képesek a gazdasági verseny tényleges befolyásolására.¹⁹ Az ítéletábla ezt követően igen rövid indokolással, mindenben osztva az elsőfokú bíróság álláspontját, és hivatkozva a Kartelbizottság szakvéleményére, az elsőfokú végzést helybenhagyta.²⁰

Összefoglalva: a körlevélben árszabályozás és megsértésének esetére szankció is volt, de ha ez nem vált ki áremelkedést, akkor nem kartell az adott szerveződés.

3.3. A fehérneműgyártókkal szembeni eljárás

Egy 1931. október 21-én – tehát mindössze hat nappal a törvény hatályba lépését követően – kelt körlevelében két fővárosi fehérneműgyártó részvénytársaság²¹ arról értesítette vevőit (vizonteladóit), hogy egyes termékeik árát 10, illetőleg 15%-kal felemelték.²² Az izzólámpa gyártókhhoz hasonlóan [lásd 3.2 pont] tényleges kartellszerződést itt sem kötöttek, a királyi kincstári jogügyi igazgatóság álláspontja szerint viszont a körlevél bemutatható lett volna a kereskedelemügyi minisztériumban.²³ S itt is megismételjük, hogy a bemutatási kötelezettség-nél maga törvény sem szerződés, hanem „megállapodás, vagy határozat”²⁴ kifejezést használt.

Az első fokon eljáró budapesti kir. törvényszék helyt adott a jogügyi igazgatóság indítványának, miszerint a körlevél kartell létesítéséről szólt, s így be kellett volna mutatni a minisztériumban.²⁵ A benyújtott felfolyamodás alapján azonban a másodfokon eljáró ítéletábla az eljárást megszüntette. Határvonalként azt állapította meg, vajon az árak fenntartásának érdekében a felek vállaltak-e kölcsönös kötelezettséget?²⁶ Álláspontja szerint tehát *a közös áremelés önmagában még nem kartell, csak akkor, ha ezek fenntartására kölcsönösen kötelezettséget is vállalnak.*

Nemsokára a „Sütők Iparvédelmi Egyezménye” kapcsán említeni fogom [lásd 4.2. pont], hogy ott a kartell az árak letörésének megakadályozására védelmi mechanizmust épített ki. Ha valaki a szabott ártól eltért, szerződésszegés miatt kötbért kellett fizetnie. Nem csak megegyeztek az árakban, hanem annak fenntartásáról is gondoskodtak. A

19 „(...) fenyegetést tartalmazó körlevelük nem tartalmaz hatásos kartelfegyvert, mert a szóban lévő gyárak igen csekély termelésénél fogva kilátásba helyezett represszáliák végre nem hajthatók.” [Kivonat a Kartelbizottság 1937. május 5-i ülésének jegyzőkönyvéből. (MNL K-184; Tételszám: 41; Alapszám: 86.293; Iktatókönyvi szám: 86.726)]

20 Budapesti királyi ítéletábla P. VI. 3435/1936/24. sz. végzés.

21 A Joss M. és Löwenstein Fehérneműgyár Rt., valamint a Wieselhier Emil Fehérneműgyár Rt.

22 Budapesti királyi törvényszék Cg 33.989/1932/6. sz. végzés (3), (8) és (10) bek.

23 Budapesti királyi törvényszék Cg 37.152/1936/11. sz. végzés (3) bek.

24 1931. évi XX. tc. 1.§

25 Budapesti királyi törvényszék Cg 33.989/1932/6. sz. végzés (3), (12) bek.

26 „Az 1931. évi XX. törvény cikk 14.§-ának 1. pontjába ütköző mulasztás a panaszlott esetben nem állapítható meg, mert az A./ jelű körlevél a Joss M. és Löwenstein fehérneműgyár részvénytársaságnak és a Wieselhier Emil féle fehérneműgyár részvénytársaságnak 1931. október 21-ikén kelt olyan közlését tartalmazza ugyan, hogy a kemény gallérok árát 15%-al felemelik, de nem tartalmazza olyan megállapodásukat, amely az áremelés, vagy árfenntartás tekintetében kölcsönös kötelezettségüket megállapítaná.” [Budapesti királyi ítéletábla P. VI. 920/1933/9. sz. végzés (3) bek.]

fehérneműgyártóknál az ítéletábla eme tartalmi elem hiánya miatt tekintett el a kartell megállapításától. A két fehérneműgyártó cég ugyan megegyezett a közös áremelésben, de ha valamelyik gyártó ezt nem tartotta be, a másik nem tudott fellépni vele szemben.

Az első és a másodfokú bíróság egyaránt eltekintett annak vizsgálatától, vajon a viszonteladókhoz intézett levél nyomán ténylegesen történt-e áremelés? Az izzólámpa gyártókkal szembeni eljárásnál [lásd 3.2 pont] láthattuk, hogy az áremelés elmaradása minden egyéb ok nélkül érv volt a jogügyi igazgatóság keresetének elutasítására. Abból a tényből, hogy a fehérneműgyártókkal szembeni eljárásnál a bíróság az áremelés tényleges megvalósulását nem vizsgálta, az alábbiakra következtethetünk: önmagában még egy konkrét közös áremelés sem valósít meg kartellt, erről csak akkor lehet szó, ha az árak fenntartására is kialakítanak egy védelmi mechanizmust.

3.4. A pápai fakartell ügye

Két faipari részvénytársaság (a Vágó Rezső Faipari Rt. és a Magyar Keményfaipari Rt.) még 1928 novemberében megállapodást kötött a Pápa megyei városba történő tűzifa-szállításról. A megállapodást két alkalommal (1931. december 2, és december 11) a kartell törvény hatálybalépése után is meghosszabbították, az illetéke minisztériumba azonban bejelentést nem tettek.²⁷

A történeti tényállásnak az elsőfokú eljárásban tisztázott elemei szerint²⁸ a gr. Eszterházy Tamás pápa-ugodi és demecseri uradalmában történő fakitermelés joga a Magyar Keményfaipari Részvénytársaság II. rendű panaszlottat illette, aki szerződést kötött a Vágó Rezső Faipari Rt. I. rendű panaszlottal, hogy az innen kitermelt tűzifát csak neki adja el. Amennyiben a II. rendű panaszlott által felajánlott tűzifát I. rendű panaszlott teljes mennyiségében nem vette át, azt II. rendű panaszlott Pápa város területére nem szállíthatta, s más kereskedőnek is csak az I. rendű panaszlottal szerződött árnál 10%-kal magasabb áron értékesíthette. Emellett II. rendű panaszlott azt is vállalta, hogy az uradalmi alkalmazottaknak jutatott fa sem kerül Pápa város területére.

Az eljárás alá vont cégek azzal védekeztek, hogy ők nem piaci versenytársak, hiszen az egyik fakitermeléssel, a másik pedig forgalmazással foglalkozik. Így csupán egy egyszerű szállítási szerződést kötöttek, a kikötött korlátozások pedig a szállítási szerződésénél megszokottak.²⁹

A védekezés azonban két okból is hibás. Egyrészt a szerződés több rendelkezése utal arra, hogy a kitermelőként feltüntetett II. rendű panaszlott a forgalmazásban is érintett. Nem rég említettem: ha az I. rendű panaszlott II. rendű panaszlottól nem vette át a teljes felajánlott mennyiséget, II. rendű panaszlott ezt Pápa város területére nem szállíthatta. Miért kell ilyen korlátozást vállalnia, ha forgalmazással nem is foglalkozik? A védekezés

27 Az ügy úgy jutott a hatóság tudomására, hogy a Vágó Faipari Rt. egy másik hasonló szerződését kartellszerződéssé nyilvánították, s ezt követően gyorsan a most tárgyalt szerződést is bejelentették. A bejelentési határidőből azonban olyan nagymértékben kicsúsztak, hogy érdemben csak azzal védekezhettek: a létrehozott szerveződés tulajdonképpen nem is kartell. [Budapesti királyi törvényszék Cg 34.592/1933/4. sz. végzés (2) és (12) bek.]

28 Budapesti királyi törvényszék Cg 34.592/1933/4. sz. végzés (15) bek.

29 Budapesti királyi törvényszék Cg 34.592/1933/4. sz. végzés (13) bek. [Melléklet III.1.]

másik, s nagyobb hibája az, hogy egyáltalán nem igaz ama állítás: kartellt csak azonos piaci pozícióban (kitermelő, forgalmazó stb.) lévő szereplők tudnak létrehozni.

A gazdasági versenyt termelő és forgalmazó (vagyis eltérő piaci pozíciójú felek) közötti megállapodással is lehet befolyásolni. Az izzólámpa gyártóknál [3.2.], illetőleg a fehérnemű gyártóknál [3.3. pont] azt láttuk, hogy a termelők összefogásából a forgalmazókra történő nyomásgyakorlás gyanúja merült fel. A nyomásgyakorlás ténye (léte – nem léte) döntötte el, hogy a szerveződés kartell, avagy nem. Így, ha a forgalmazó maga is belép a szerveződésbe, az nemhogy kizárja a kartellt, hanem a versenytársak összefogásánál is erősebb befolyást tud gyakorolni a piacra. Mindezek alapján a törvényszék megalapozottnak tartotta a kir. jogügyi igazgatóság indítványát, a szerződést kartell megállapodásnak tekintette és a szerződés bemutatásának elmulasztása miatt megbírságotla a panaszlottakat.³⁰ A piaci pozíciókat irrelevánsnak tekintette, annak vizsgálatába nem ment bele.³¹

Az I. fokon elmarasztalt panaszlottak felfolyamodása után a királyi ítélőtábla még folytatta a történeti tényállás tisztázását. Pápa város polgármesterétől kért tájékoztatás alapján megállapította, hogy a város éves faszüksége 2500 vagon volt,³² az I. és II. rendű panaszlott között szerződésben lekötött mennyiség pedig 3000 vagon. A gazdasági versenyt érintő további elem volt, az uradalom vasúti iparvágányainak használati joga is II. rendű panaszlottat illette, amelyet a szerződésben átengedett I. rendű panaszlottnak. Ez a külső versenytársakhoz képest olcsóbb szállítási módot biztosított.³³ Vagyis más piaci szereplők csak távolabbról és fajlagosan is magasabb szállítási költséggel tudtak Pápára fát szállítani. Az árak felhajtását igazából ez a tényező tette lehetővé.

Az áremelkedés tényét azonban már a törvényszéki végzés is megállapította. Panaszlottak ugyanis védekezésként azt is előadták, hogy utóbb más szállítók is megjelentek a pápai piacon, vagyis szó sem volt a verseny korlátozásáról. A bíróság véleménye szerint viszont más piaci szereplők azért jelentek meg a piacon, mert a kartell annyira felhajtotta az árakat, hogy távolabbról és drágább szállítási módokkal is megérte Pápára fát szállítani.³⁴ Ha drágább szállítás mellett is haszonnal lehetett Pápán tűzifát forgalmazni, akkor a kartell az olcsóbb szállítás mellett jelentős profitot épített be áraiba. *Vagyis a panaszlottak által kötött szerződés egyértelműen kartell megállapodás volt, a mit be kellett volna jelenteni.*

30 Budapesti királyi törvényszék Cg 34.592/1933/4. sz. végzés (3)-(5) bek.

31 „(...) minden olyan megállapodásnak a bemutatási kötelezettségét előírják, amely árura vonatkozóan a forgalom vagy az áralakulás tekintetében vagy egyébként a gazdasági versenyt korlátozó vagy a versenyt más módon szabályozó kötelezettséget állapít meg, tehát szállítási szerződés is eshetik az 1931. évi XX. t. c. rendelkezései alá és pedig függetlenül attól, hogy csak az egyik féllel szemben állapít meg korlátozásokat, lényeges csupán az, hogy az üzleti feltételek a gazdasági versenyt szabályozzák és hogy a megállapodások nem egyes alkalmoszerű üzlet lebonyolításának szabályozására irányuljanak (...)” Budapesti királyi törvényszék Cg 34.592/1933/4. sz. végzés (14) bek.

32 Budapesti királyi ítélőtábla P.VI.4913/1933/11. sz. végzés (5) bek.

33 Budapesti királyi ítélőtábla P.VI.4913/1933/11. sz. végzés (11) bek.

34 „Pápa megyei város polgármesterének F/1 jel alatt biteles másolatban csatolt bizonyítványa tanúsága szerint csak az utolsó szállítási évben állott be, hogy Pápára kiszagdák és erdőmunkások tengelyen kezdtek fát szállítani, ami addig Pápán ismeretlen áruforgalom volt és, amit az akkor észlelt áremelkedés váltott ki.” [Budapesti királyi ítélőtábla P.VI.4913/1933/11. sz. végzés (14) bek.]

További érdekes kérdés lett volna, hogy a gazdasági verseny korlátozásával elért áremelkedés a gazdaságilag még indokolható mértéket nem haladta-e meg? Valószínűleg igen, vagyis ezt a kartellt fel is lehetett volna oszlatni. De az egy másik, a jelen tanulmány 4. pontjában tárgyalt eljárás tárgya lett volna.

4. A gazdasági verseny indokolatlan mértékű korlátozása

4.1. A vizsgált ügyek jellemzői

A Prológusban említettek szerint a vizsgált ügyek második csoportját ama szabályosan bejelentett kartellekkel szembeni eljárások képezik, ahol a gazdasági verseny indokolatlan mértékű korlátozása volt a gyanú tárgya. A törvény pontos szóhasználatával élve ama kartellek, amelyek: „*az áru termelését, forgalmát vagy az áralakulást (...) a gazdasági helyzet által meg nem okolt módon szabályozzák.*”³⁵

Az ügyek tartalmát vizsgálva megállapítható, hogy a versenykorlátozás célja majdnem minden esetben az árak befolyásolása volt. A termelésre és forgalmazásra vonatkozó rendelkezések is áttételesen az árak befolyásolását szolgálták. Ezért a kormány a Kartelbizottság mellett egy külön Árelemző Bizottságot is felállított,³⁶ amely részletes számításokat végzett az árképzésre. A törvény rendelkezését idézve pedig a „*meg nem okolt*” szabályozás általában az árak indokolatlanul nagy eltérítését jelentette. Ez lehetett az árak emelése vagy leszorítása is.

Mivel a Kartelbíróóság igen kevés határozatot hozott,³⁷ s ezek levéltéri anyagai is megsemmisültek, a példák elsősorban a Kartelbizottság levéltárban fellelhető tanácsadói véleményeiből fognak származni.

Egy esetet (pékkartellt) részletesebben elemzek, amelyen keresztül látható, hogy a versenykorlátozásnak milyen konkrét eszközei alakultak ki. Aztán, a terjedelmi korlátok miatt, néhány esetet áttekintő jelleggel vizsgálunk meg.

4.2. A „Sütők Iparvédő Egyezménye” (a pékkartell)³⁸

Az 1934 januárjában a fővárosi sütőipari vállalkozások által megkötött iparvédő egyezményben a gazdasági verseny szabályozásának (korlátozásának) szinte minden elemét megtalálhatjuk. Az alapvető cél itt is az árak befolyásolása volt.

35 1931. évi XX. törvénycikk 6.§.

36 1200/1933. ME. sz. rendelet.

37 A Kartelbíróóság a felállítását követő első hét évben összesen három ügyet tárgyalt. [Dr. Dobrovics Károly – Dr. Kőházi Endre: *Kartel, árelemzés, külföldi törvények*. Budapest: Monopol Könyvkiadó Vállalat, 1938. 11.]

38 A pékkartell ügyét a Kartelbizottság az 1934. szeptember 21-i üléséhez csatolt anyagok tartalmazzák [MNL: K-184; év: 1934; tétel: 41; alapszám: 28.720; iktatókönyvi szám: 71.729]. Ebben megtalálható a kartellszerződés (az egyezmény) teljes szövege, a Kartellbizottságnak a tényállást összefoglaló anyaga és ajánlása, valamint Balássy Gyuláné kiskereskedő írásbeli bejelentése, amelynek nyomán a vizsgálat megindult. A tanulmány 4.2 pontja ezek felhasználásával készült.

A kartell felállított egy ármegállapító bizottságot, amely időről időre meghatározta a gyártható termékek listáját és ezek árát. A szerződés értelmében tilos volt a vevőknek bármilyen jutalmat, kedvezményt adni, vagy árut visszavenni. Ezek a szabályok minden vásárló irányában érvényesek voltak, és relatíve könnyen érvényesíthetőeknek tűnnek. Az egyedi vásárlók mellett azonban a viszonteladók helyzete már bonyolultabb volt. Az egyes szerződésekben sokkal több eltérés lehetett, a verseny kizárása viszont itt egységesítést kívánt.

Első lépésként a viszonteladókat felosztották a kartelltagok között (vevőkör védelme), a tagok kötelezettséget vállaltak arra, hogy a máshoz besorolt vevőknek nem szállítanak árut. A vevőt – kérésére – a kartell átsorolhatta egy másik taghoz, de ebben az esetben az új szállítónak egy évig az ebből származó forgalom 5%-át át kellett utalnia a régi szállító részére. Ez a „kártérítési általány” nagyvalószínűség szerint úgy volt megállapítva, hogy az átvett vevőtől származó forgalomból haszon ne legyen.

Ha a kartellszabályok rendszeresen működnek, a vevőkör védelme önmagában is elég lett volna a verseny kizárásához. Teljesen mindegy, hogy a kartelltag milyen feltételekkel szerződik a saját viszonteladóival, ha más szállító nincs, verseny sincs. Ennek ellenére a fizetés határidejében és módjában mégis egységesítették a viszonteladókkal kötendő szerződéseket: másnap és készpénzben kellett fizetni. Ha ezt valamelyik viszonteladó nem teljesítette, a szállítást azonnal le kellett állítani. Ez a szabály a kartelltagoknak is káros lehetett, hiszen időleges piacvesztéssel járt, illetőleg még könnyebben fizetéképtelenné tehetette a viszonteladót. A szabály beiktatása arra utal, hogy a kartell nem működött tökéletesen, többszörös biztosítékok kellett bele.

A verseny teljes kizárásához azonban a viszonteladók árképzésére is befolyást kellett gyakorolni, vagyis olyan szerződési viszonyokra, ahol ők már nem is szerződő felek. Ha a viszonteladók nem egységes áron árulják a termékeket, akkor köztük verseny alakul ki, ez a forgalmukban eltéréseket okoz, s mindez a vevőkör felosztása miatt a kartelltagokra is kihat. A kartellszerződés ezért minden termékre két ártípus kialakítását írta elő, az ún. „nagybani” és az ún. „kicsibeni” árakat. A „kicsibeni” árakat pedig a kartelltagok kötelesek voltak a viszonteladókkal betartatni. Ha azok más áron árulták a terméket, irányukba le kellett állítani a szállításokat. Ez utóbbi volt az ún. elszigetelés, amikor egy kartell a tömörülésben részt nem vevő gazdasági szereplőket a piacról való kiszorítással ellehetetlenítette.

A kartelltagoknak pedig a szerződés megszegése esetén súlyos kötbért kellett fizetni. Áron aluli szállítás esetén ez például az 1000 pengőt is elérhette.

A Kartellbizottság vizsgálatának tárgya az árképzés volt, vajon az áreltérítés nem volt-e nagyobb a gazdasági helyzet által megokoltnál? Az eddig leírtakból meg kell említeni a vevőátsorolás esetén fizetendő 5%-os „kártérítési általányt”, aminek mértéke arra utal, hogy túlzottan magas profitot nem építettek az árakba. Ez már olyan összeg volt, ami elvette az érdekeltséget a viszonteladók átcsábításától. Emellett volt egy olyan kenyértípus, amire a kormány szabott árat állapított meg, a kartell pedig hangsúlyozta, hogy ezt kellő mennyiségben előállítják, és a szabott áron értékesítik. A többi terméknél alkalmazott kartellár pedig az ebből eredő veszteségeket ellensúlyozza.

A Kartellbizottság az ügyet nem adta át az Árelemző Bizottságnak, s egyedül a zsemlékre vonatkozóan fogalmazott meg árcsökkenési ajánlást.

4.3. Néhány egyéb ügy³⁹

A pékkartell a gazdasági verseny korlátozásának számos eszközét alkalmazta, de tevékenysége nem volt egyértelműen törvénybe ütköző. Egy kiemelt esetként ezért tárgyaltuk részletesebben. Most következzen néhány olyan eset, ahol a piaci beavatkozás olyan erős volt, amely egyértelműen túllépte a gazdaságilag még megokolható szintet.

Egy nyersbőr felvásárlására létrejött kartell⁴⁰ 1932 nyarára a bőr különkénti felvásárlási árát a korábbi 1 pengő 40 fillérről 35-40 fillére szorította le. Ezt úgy érte el, hogy a konkurens felvásárlóknak 400 és 1000 pengő közötti ún. lelépési díjat fizetett, s így egyedüli felvásárlóként maradt a piacon. A lelépési díjat valószínűleg nem volt nehéz kigazdálkodniuk, mivel a kartell által forgalmazott bőrből készült cipők ára több mint 50%-kal emelkedett, vagyis monopol helyzetüket kihasználva az eladási árat jelentősen megemelték. A bizottság ezt egyértelműen a normális piaci viszonyokkal már nem indokolható áreltérítésnek minősítette.

Egy másik eset volt a növényvédelmi szerekre létrejött kartell ügye,⁴¹ ahol a termékek árának mintegy 30%-át tette ki csak az előállítási költség 70%-át pedig reklámkölségként tüntették fel. Az egyéb költségek mértéke önmagában is magas volt, de az Árelemző Bizottságnak magával a költségtípussal is gondja volt. Ugyanis egy olyan tevékenységet tüntettek fel költségét, amelyet a kartellek általában korlátoznak, vagy egyáltalán nem engednek meg. Az áreltérítést itt is indokolatlanul magasnak tartották.

A sárvári tejkartell⁴² az árak eltérítésére egy gazdaságilag indokolatlan felvásárlási láncot hozott létre. A felvásárló már Sárvár vasútállomásán eladta a tejet egy másik kereskedőnek, aki a tejelosztó helység vasútállomásán rögtön eladta egy harmadiknak, aki pedig a településre beszállítva a tejelosztóban ismét eladta azt. Természetesen mindenki rátette a maga hasznát az ügyletre. A Kartelbizottság ebben az esetben is a kartell feloszlását javasolta az illetékes miniszternek.

39 A pékkartell ügyét a Kartelbizottság az 1934. szeptember 21-i üléséhez csatolt anyagok tartalmazzák [MNL: K-184; év: 1934; tétel: 41; alapszám: 28.720; iktatókönyvi szám: 71.729]. Ebben megtalálható a kartellszerződés (az egyezmény) teljes szövege, a Kartelbizottságnak a tényállást összefoglaló anyaga és ajánlása, valamint Balássy Gyuláné kiskereskedő írásbeli bejelentése, amelynek nyomán a vizsgálat megindult. A tanulmány 4.2 pontja ezek felhasználásával készült.

40 A nyersbőr kartell ügyét a Kartelbizottság az 1932. június 13-i üléséhez csatolt anyagok tartalmazzák [MNL: K-184; év: 1932; tétel: 41; alapszám: 51.140; iktatókönyvi szám: 53.726].

41 A növényvédelmi szerekre létrejött kartell ügyét a Kartelbizottság az 1932. július 7-i üléséhez csatolt anyagok tartalmazzák [MNL: K-184; év: 1932; tétel: 41; alapszám: 51.140; iktatókönyvi szám: 66.312].

42 A sárvári tejkartell ügyét a Kartelbizottság az 1933. február 24-i üléséhez csatolt anyagok tartalmazzák [MNL: K-184; év: 1933; tétel: 41; alapszám: 31.105; iktatókönyvi szám: 31.405].

5. Epilógus

A tanulmány néhány érdekesebb jogesetet foglalt össze a magyar kartellszabályozás kezdeteiből. 1931-ben a cél még nem a kartellek általános tilalma volt, hanem csak a gazdasági versenyt indokolatlan mértékben korlátozók kiválogatása és megszüntetése. A két legfontosabb feladat így annak megállapítása volt, hogy egy-egy szerveződés milyen ismérvek alapján válik kartellé, illetőleg hol húzódik a határvonal a gazdaságilag indokolt és indokolatlan versenykorlátozás között.

Arra vonatkozóan, hogy *egy gazdasági szerveződés milyen ismérvek alapján minősül kartellnek*, három jogesetet dolgoztunk fel. Ezek összeválogatásánál az volt a cél, hogy az elhatárolás szempontjai jól szemléltethetőek legyenek. Az első és harmadik eset egyértelműnek tűnik, hiszen a bíróság mindkét fokon elutasította, illetőleg helyt adott a kir. jogügyi igazgatóság keresetének. Az izzólámpa gyártók esetében tehát egyértelműen megállapítható, hogy a piaci szereplők összefogása nem hozott létre kartellt, a pápai fakartellnél pedig egyértelmű, hogy igen. A fehérneműgyártókkal szembeni keresetnél a törvényszék helyt adott annak, az ítéletábla viszont elutasította, így határesetként kezelhető. A megállapodások mindhárom esetben az árak emelésére irányultak, de önmagában az ebben történt megegyezés még nem minősült kartellnek, csak akkor, ha a megemelt árak fenntartására is létrehoztak valamilyen védelmi mechanizmust. A fehérneműgyártókkal szembeni eljárásnál azonban bizonytalanságot jelent, hogy *az ítéletábla nem fejtí ki, miből vezette le, hogy nincs árvédő mechanizmus*. Kétségtelen, hogy a körlevélben nincs erről szó, vagyis írásban nem rögzítették. Az is kétségtelen, hogy a pékkartell esetében részletesen meghatározták a szabott ártól való eltérés szankcióit. Csakhogy a pékkartell 600 tagból állt, a fehérneműkartell pedig kettőből. Utóbbi esetben az árvédő mechanizmus informálisan (írásbeli kötelezettségvállalás nélkül) is jól működtethető.

A gazdaságilag indokolt és indokolatlan versenykorlátozás közötti határvonal meghúzására vonatkozó jogeseteknél az árelemzés csak a feltűnően aránytalan áreltérítéseket szelektálta ki. A növényvédő szereknél a reklámköltség 70%-os aránya, vagy a bőrkartellnél a felvásárlási árak egynegyedre való leszorítása igen szembeűnő áreltérítés volt. Az ilyen feltűnő mértéket nem alkalmazó pékkartell esetében azonban már lényegesen bizonytalanabbak voltunk.

A feldolgozott jogesetekből még leszűrhető néhány olyan elem is, amely nem kapcsolódik közvetlenül a két vizsgált témakörhöz. Az egyik, hogy a kartellek létrehozása és működtetése mennyire volt problémás, vagy problémamentes. Ez nagyban függött a kartelltagok számától. Ha az alacsony volt, akkor nem kötöttek részletes kartellszerződést, hanem körlevélben, s ehhez hasonló módon tájékoztatták az érintetteket az árképzésre vonatkozó elhatározásukról. Ebben az esetben a működtetés is egyszerűbb volt, egyes szabályok írásba foglalását is mellőzhették. A nagy létszámú kartelleknél a helyzet már messze nem volt ilyen egyszerű. Először is el kellett érni, hogy mindenki lépjen be a kartellbe, amit általában a piacról való kirekesztéssel (elszigetelés) kényszerítették ki. A szerződés betartását pedig súlyos kötbérek kiszabásával igyekeztek elérni. A kartell tagjainak számát pedig az iparág sajátosságai határozták meg, pékből nyilvánvalóan több volt, mint fehérneműgyártóból.

A pékkartellnél a részletes szerződés jó rálátást ad arra is, hogy milyen eszközök alkalmazásával igyekeztek céljaikat elérni. Minél több volt a kartelltag, a szabályok betartatása annál erősebb védelmi mechanizmust igényelt. Még túlbiztosítást is tapasztalhattuk, hiszen a pékkartellnél a vevőkörnek a kartelltagok közötti felosztása önmagában teljesen kizárta a versenyt, ennek ellenére a viszonteladókkal kötött szerződések tartalmába is beleszóltak. A nagyobb létszámú szerveződéseknel a kartellszabályok betartatására alkalmazott eszközök lényegesen szigorúbbak voltak, amelyeknél felvetődik, hogy ebben nincs-e valamilyen korlát. A kartell létrehozásánál és működtetésénél alkalmazható eszközöket nem korlátozták, ugyanakkor a magánjog alapelveit itt sem lehetett átlépni. A törvény maga is kimondta: hogyha a „tevékenység vagy magatartás a törvénybe, a jóerkölcsbe vagy a közrendbe ütközik”,⁴³ akkor tiltott. Például a Kartelbizottság az elszigetelés bizonyos formáit egy 1933 őszi elvi határozatában jó erkölcsbe ütközőnek minősítette.⁴⁴

43 1931. évi XX. törvénycikk 7.§ (1) bek.

44 A Kartelbizottság 1. számú elvi határozata (1933. november 27.). [Az 1933. október 20-i ülés anyagához csatolva; MNL: K-184; év: 1933; tétel: 41; alapszám: 31.960; iktatókönyvi szám: 92.488]